

Original Article / Araştırma Makalesi

**COVID-19 SALGINI SÜRECİNİN AİLEDE EBEVEYN TUTUMLARI İLE
ÇOCUKLARDA DUYGUSAL VE DAVRANIŞSAL DURUMLAR AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

**Evaluation of the Covid-19 Output Process in Terms of Parent Attitudes in the Family
and Emotional and Behavioral Situations in Children**

Mehmet Akif KAY¹ Mehmet SAĞLAM²

¹İnönü Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Malatya

²İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Malatya

Geliş Tarihi / Received: 24.08.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 02.11.2021

ÖZ

Pandemi sürecinin ortaya çıkması, yaşamın hemen her alanını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilerken, özellikle toplumsal yapının çekirdeği olan aile bu süreçten fazlasıyla etkilenmiştir. Ailenin rutininin bozulması, hem ebeveynlerin tutumunu değiştirmiş hem de çocuklar üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. Salgının ebeveynler ve çocuklar üzerindeki etkisi dikkate alınarak, bu çalışmada Covid-19 salgını sürecinin ailede ebeveyn tutumları ile çocuklarda duygusal ve davranışsal durumlar açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma iki aşamadan oluşan nitel bir çalışmadır. İlk aşamada araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu ebeveynlerce doldurulmuş ikinci aşamada ise ebeveynlere sorulan yarı yapılandırılmış soruların cevaplandırılması sağlanmıştır. Oluşturulan görüşme formunda demografik bilgilere ilişkin sorular ile ebeveyn tutumları ve çocuklardaki duygusal ve davranışsal durumları değerlendirmeye yönelik sorular yer almaktadır. Araştırma sonucunda, salgın sürecinin; ebeveyn tutumlarını ve aile içi ilişkileri etkilediği, çocukların farklı gelişim alanları üzerinde etkileri olduğu, aile içi ilişkilerde çatışmayı arttırdığı ve çocuklarda duygusal ve davranışsal problemler oluşturduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Covid-19. Çocuk, Duygusal ve davranışsal durumlar, Ebeveyn.

ABSTRACT

While the emergence of the pandemic process directly or indirectly affects almost every aspect of life, especially the family, which is the core of the social structure, has been greatly affected by this process. The disruption of the family routine has both changed the attitude of the parents and had various effects on the children. Considering the effect of the epidemic on parents and children, this study aimed to evaluate the Covid-19 epidemic process in terms of parental attitudes in the family and emotional and behavioral conditions in children. The research is a qualitative study consisting of two stages. In the first stage, the interview form prepared by the researchers was filled by the parents, and in the second stage, the semi-structured questions asked to the parents were answered. In the interview form, there are questions about demographic information, parental attitudes, and emotional and behavioral situations in children. As a result of the research, it has been determined that the epidemic process; affected parental attitudes and family relations, had effects on different developmental areas of children, increased conflict in family relations, and created emotional and behavioral problems in children.

Keywords: Child, Covid-19. Emotional and behavioral situations, Parent.

GİRİŞ

Covid-19 salgının ortaya çıkması ve bütün dünyada pandemi ilan edilmesi ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli tedbirler alınmıştır. Covid-19 virüsünün bulaşıcı etkisinin yüksek olması nedeni ile sosyal mesafenin azaltılması, toplu taşımanın sınırlandırılmasını doğurmuştur. Yakın ve doğrudan temasın bu bulaşıcı riski arttırması, önleyici tedbirlerin alınması zorunlu kılmıştır (Özdemir ve Pala, 2020; Uğraş Dikmen, Kına, Özkan, ve İlhan 2020).

İlgili kurumlar tarafından alınan tedbirler kapsamında okulların kapatılması ve eğitimin uzaktan verilmesi, 65 yaş üstü ve 20 yaş altı bireylerin sokağa çıkmasının yasaklanması, hafta sonları bütün vatandaşlara yönelik sokağa çıkma yasağı uygulanması ve evde kalma yönünde çağrılar yapılarak insanların zorunlu olmadıkça evden çıkmaması önde gelen tedbirler olarak ortaya çıkmıştır. Alınan tedbirler içerisinde özellikle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda uzaktan eğitim sürecine geçilmesi ile birlikte okulöncesi, ilkökul, ortaokul, lise ve her türlü özel eğitim kurumu ve kurslarda eğitimlere ara verilmiş ve sonrasında uzaktan eğitim yolu ile yapılmaya başlanmıştır (MEB, 2020). Okulların kapatılması ile başlayıp devamında 20 yaş altı bireylere sokağa çıkma yasağının gelmesi neticesinde evde zorunlu olarak kalan çocukların yaşam alanları sınırlı hale gelmiştir. Salgın ile birlikte ortaya çıkan bu durum ve hemen her ülkede ortaya çıkan ölümler başta çocuklar olmak üzere bireylerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir (E. Çaykuş ve T. Çaykuş, 2020; Wang vd., 2020).

Yaşamlarının fiziksel olarak en aktif oldukları dönem olan çocukluk dönemi, fiziksel aktivite açısından yüksek, hareketli, sosyal ve duygusal açıdan ise yoğun akran etkileşimine maruz kaldıkları yılları kapsamaktadır (Doğan, 2007). Çocukların akademik yaşantıları ile onların sosyal ve duygusal gelişimi arasındaki ilişki (Kandır ve Alpan, 2008), okulların bir sosyalleşme mekânı olarak çocukların hayatında var olması, eğitimin her kademesinde olduğu gibi ilkökul ve ortaokul döneminde olan çocuklar içinde gelişim sürecinde oldukça önemli unsurlardan biridir. Küresel salgın süreci ile birlikte okul yaşantıları ve beraberinde sosyal yaşamları büyük oranda sınırlanan çocuklar açısından, duygusal olarak yönetilmesi zor olan bir süreç ortaya çıkmıştır. Eğitim kurumları, sadece eğitim-öğretim faaliyetleriyle sınırlı olmayan öğlen vakitlerinde teneffüs aralarında, çocukların akranlarıyla yoğun arkadaşlık ilişkilerinin yaşandığı ve oyun ihtiyacının giderildiği ortamlar sağlamaktadır. Bu yönü ile çocukların akademik gelişimlerinin yanında onların sosyal ve duygusal gelişimini de doğrudan etkilemektedir. Diğer bireylere kıyasla gelişim süreçleri daha hassas olan çocukların salgın

sürecinden en fazla etkilenen toplum kesimi olduğu da belirtilmektedir (Çaykuş E. ve Çaykuş T., 2020; Karadağ, Mutlu, ve Sayın, 2012).

Ortaya çıkan bu yeni süreç çocukların günlük rutinlerini büyük oranda değiştirmiş ve çocukların aileleriyle daha fazla vakit geçirmesine neden olmuştur. Çocukların sosyal-duygusal gelişimlerinde anne-baba tutumlarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (2020) ve UNICEF (2020) pandemi sürecinde çocuklara doğrudan ulaşacak ve onlara her an destek olacak kişilerin aile üyeleri olduğunu belirtmektedir. Çocukların sosyal ve duygusal gelişiminde ebeveynlerin yaklaşımı, çocuklara yönelik olumlu tutumları ya da onlara yönelik olumsuz davranışları doğrudan etkili olmaktadır (Kandır ve Alpan, 2008). Salgın süreci ile ortaya çıkan yeni süreç çocukların anne ve babalarıyla zamanının tamamını evde geçirmesine ortam sağlamıştır. Bu yeni ve olağan dışı durum anne babaların çocuklara yönelik tutumlarını doğrudan etkileyecek bir potansiyel taşımaktadır. Eğitim sürecinden günlük yaşama kadar hayatın olağan akışının büyük oranda değişmesine neden olan salgın süreci, bireylerin psikososyal açıdan olumsuz etkilenmelerine de zemin oluşturmuştur (Akoğlu ve Karaaslan; 2020; Di Giuseppe, vd., 2020). Gelişim sürecinde insanın kişiliğini şekillendiren unsurlardan olan ailede, ebeveynlerin tutumları çocukları sosyal, duygusal ve bilişsel açılarından etkilemektedir. Çocuklar açısından önemli ve kritik bir işlevi olan ailenin, anne-baba tutumları salgın süreci ile birlikte ortaya çıkan sınırlandırılmış yeni yaşam düzeni içerisinde sorumlulukları daha da artmıştır. Ebeveynlerin de bu sorumlukta hareket etmesi ve tutumlarını buna göre ayarlaması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Palut, 2008; Şanlı ve Öztürk, 2015). Ebeveynlerin ve çocukların günlük aktivitelerinin değişime uğraması ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarını etkileyebileceği gibi, salgının meydana getirdiği kısıtlanmış yaşam şekli de çocuklarda çeşitli duygusal ve davranışsal problemlerin oluşumuna ortam sağlamaktadır.

Covid-19 salgınıyla ortaya çıkan kısıtlanılmış yaşam şeklinin ebeveyn tutumları ve çocuklar üzerindeki etkileri dikkate alınarak bu çalışmada Covid-19 Salgını Sürecinin Ailede Ebeveyn Tutumları ile Çocuklarda Duygusal ve Davranışsal Durumlar Açısından Değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ortaya çıkan bu sınırlandırılmış yaşam biçiminin özellikle çocuklar üzerindeki etkileri dikkate alındığında, salgın sürecinin çocuklar üzerindeki etkisinin anlaşılması sonraki süreçte bu durumun rehabilite edilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışma Covid-19 Salgını Sürecinin Ailede Ebeveyn Tutumları ile Çocuklarda Duygusal ve Davranışsal Durumlar Açısından Değerlendirilmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda alt amaçlar;

- Salgın dönemindeki kısıtlanmış yaşam şeklinin ve alınan önlemlerin anne-baba ve çocukların yaşayış biçimine etkisinin belirlenmesi, Salgın dönemindeki sınırlandırılmış yaşam şeklinin ve alınan önlemlerin çocukların duygusal ve davranışsal durumları üzerindeki etkisinin belirlenmesi,

- Salgın dönemindeki kısıtlanmış yaşam şeklinin ve alınan önlemlerin ebeveynlerin çocukları üzerindeki tutumlarına etkisinin belirlenmesi olarak oluşturulmuştur.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma Covid-19 Salgını Sürecinin Ailede Ebeveyn Tutumları ile Çocuklarda Duygusal ve Davranışsal Durumlar Açısından Değerlendirilmesi amacı ile ilkököl ve ortaokula giden çocukları olan ebeveynler ile yürütülmüştür. Covid-19 salgını ile başlayan pandemi sürecinde okula gidemeyen ve evde kalan çocukların durumu dikkate alınarak, salgın sürecinin anne-baba tutumları ve çocukların duygusal ve davranışsal durumları üzerindeki etkisini betimlemeye çalışmak amaçlanmıştır. Araştırma nitel verilerden elde edilen betimsel bir çalışma olarak kurgulanmıştır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Erkan-Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2009). Çalışmanın ilk basamağında araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formu oluşturulmuş ve tarama modelinde veriler toplanmıştır. İkinci basamakta ise nitel bir araştırma yöntemi olan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler insanların olaylara, durumlara bakış açılarını, tecrübelerini, duygularını ve algılarını yansıtmakta kullanılan kullanılan güçlü bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008) ve bu çalışmada ebeveynlerin salgın sürecindeki tutumlarını ve çocukları değerlendirmeleri konusunda detaylı bilgi edinilmesinde tercih sebebi olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında verilerin ilk basamak verilerin toplanması amacı ile araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılmıştır. Covid-19 Salgını Sürecinin Ailede Ebeveyn Tutumları ile Çocuklarda Duygusal ve Davranışsal Durumlar Açısından Değerlendirilmesi Formu'nun birinci kısmı araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik bilgilerini, ebeveyn tutumlarını, çocuklardaki duygusal ve davranışsal değişimleri belirlemeye yönelik olarak oluşturulan sorulardan oluşmaktadır. Formun ikinci kısmı ise çalışmaya katılan ebeveynlerin salgın sürecinde kendi tutumlarını ve çocuklardaki duygusal-davranışsal değişimleri değerlendirmeleri amacı ile oluşturulan yarı yapılandırılmış soruların yer aldığı nitel verileri toplama aracı olarak oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafında oluşturulan taslak form uzman görüşüne sunulmuş, uzman görüşü doğrultusunda gerekli düzenlemeler

yapıldıktan sonra küçük bir grup üzerinde uygulanarak geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Çalışmanın ikinci basamağında ise yine araştırmacılar tarafından salgın sürecindeki katılımcıların ebeveyn tutumlarını ve çocukları duygusal ve davranışsal olarak değerlendirmek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış soruların bulunduğu görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu oluşturulduktan sonra uzman görüşüne sunularak form son haline ulaştırılmıştır. Ölçme araçlarında kapsam geçerliğini sağlamak için alan uzmanlarından destek alınır ve danışılır. Ölçme araçları uzman görüşleri doğrultusunda düzenlenir (Tavşancıl, 2014).

Araştırma için veri toplama formu oluşturulduktan sonra Etik Kurul İzni (21.04.2020 tarih ve 2020/647 sayı) alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Türkiye geneli ilkökul ve ortaokul eğitimine devam eden çocukları olan ebeveynler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk basamağı amaçlı örnekleme türlerinden tipik durum örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden tipik durum örnekleme yöntemi, örneklemin belirlenmesinde araştırma problemi ile ilişkili evrende bulunan çok sayıdaki durumdan tipik olan biriyle gerçekleştirilmesi şeklinde yapılır (Büyüköztürk vd., 2008). Bu kapsamda 422 kişiden veri toplanmıştır.

Yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan ikinci aşamada ise verilerin toplanması amacı ile 19 katılımcı kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kartopu örnekleme yöntem mevcut problemle ilişkili zengin bilgi kaynağı olabilecek kişilerin tespitinde etkin bir yöntemdir “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmemi istersiniz?” sorularına cevap arar niteliktedir. Bu yöntemde yeni yeni isimler veya durumlar eklendikçe örnekleme kartopu gibi büyür (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışmaya destek veren nitelikli bireylerin belirlenmesi ve çalışmalarda gönüllülüğün esas alınmasında kartopu örnekleme yöntemi uygulanmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgilerin Dağılımı

		f	%
Cinsiyet	Kadın	264	62.6
	Erkek	158	37.4
Öğrenim durumu	Okur Yazar	5	1.2
	İlkokul	22	5.2
	Ortaokul	27	6.4
	Lise	79	18.7
	Önlisans-Lisans	141	33.4
	Lisansüstü	148	35.1
Yaş	25 ve altı	11	2.6
	26-35 yaş	97	23
	36-45 yaş	241	57.1
	45-60 yaş	72	17.1
Aile türü	Tek ebeveynli	11	2.6

	Çekirdek aile	330	78.2
	Geniş aile	81	19.2
Çocuk Sayısı	Tek çocuk	61	14.5
	2-3 çocuk	315	74.7
	4 ve üstü çocuk	46	10.9
İş durumu	Çalışmıyor	132	31.3
	Kamu görevlisi	210	49.8
	Özel sektör	51	12.1
	Kendi İşim	29	6.9
Salgın sürecinde çalışma durumu	Evde işlerim arttı	119	28.2
	İşe gidemiyorum	69	16.4
	İşimi evde yapmaya çalışıyorum	129	30.6
	İşimi hiçbir şekilde yapamıyorum	23	5.5
	İş yerinde işlerim çok arttı, eve daha az geliyorum	20	4.7
	Diğer	62	13.6

Araştırmaya katılan ebeveynlerin demografik bilgileri incelendiğinde katılımcıların % 62.6'sının kadın % 37.4'ünün ise erkek olduğu; % 35.1'inin lisansüstü, % 33.4'ünün önlisans-lisans ve % 18.7'sinin ise lise düzeyinde öğrenime sahip olduğu; ağırlıklı olarak (% 57.1) 36-45 yaş aralığında olduğu; % 78.2'sinin çekirdek aile yapısına sahip olduğu, % 74.7'sinin 2-3 çocuk sahibi oldukları; yaklaşık 2/3'ünün kamu, özel sektör ya da kendi işi olmak üzere çalıştığı; katılımcıların %30.6'sının işini evde yapmaya başladığı, % 28.2' sinin evde işlerinin arttığı, % 16.4'ünün işe gidemediği belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Araştırma verileri toplamak için görüşme formları oluşturulduktan sonra verileri toplamak için, pandemi süreci ve sosyal yaşamın sınırlandırılması durumu dikkate alınarak araştırmanın ilk basamak verileri toplamak için Google Form uygulaması kullanılmıştır. Görüşme formundaki sorular google forma yüklenmiş ve görüşme formu elektronik ortama aktarılmıştır. Elektronik görüşme formu katılımcılara elektronik olarak ulaştırılmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı ikinci basamak verilerin olduğu kısım ise online görüşmeler olarak planlanmış ve katılımcılar ile yapılan görüşmeler kayıt altına alınarak tamamlanmıştır.

Elde edilen ilk basamak veriler frekans ve yüzde gibi betimsel istatistikler ile ikinci basamak veriler ise katılımcılar kodlanarak veriler temalandırılmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Açık uçlu sorulardan elde edilen sonuçlar, tümevarımsal analiz kullanılmıştır. Bu analizde araştırmacılar toplanan veriler ışığında konu ile ilgili olarak ana temaları meydana çıkararak toplanan verileri anlamlı bir bütün haline getirirler (Cohen, Monion, ve Morrison, 2000; Karasar, 2002; Uzuner, 1999; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular görüşme formu yoluyla elde edilen bulgular ve yarı yapılandırılmış sorulardan elde edilen bulgular olmak üzere iki kısım halinde verilmiştir.

Görüşme Formundan Elde Edilen Bulgular

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Tutumlarını Değerlendirmeye Yönelik Cevapların Dağılımı

Sorular	Cevaplar	f	%
Kendinizi nasıl bir ebeveyn olarak tanımlarsınız?	Demokratik	171	40.5
	Otoriter	106	25.1
	İzin verici	76	18
	Aşırı koruyucu	69	16.4
Salgın sürecinde çocuklarınıza karşı tutumunuz değişti mi?	Evet	72	17
	Kısmen	180	42.7
	Hayır	170	40.3
Salgın sürecinde çocuklara karşı;	Daha demokratik oldum	70	16.6
	Daha Otoriter oldum	56	13.3
	Aşırı koruyucu oldum	122	28.9
	Daha İzin verici oldum	132	31.3
	Değişmedi	42	9.9
Salgın süreci ebeveyn olarak tutumumun değişmesine neden oldu?	Evet	118	28
	Kısmen	219	51.9
	Hayır	85	20.1
Evde çocuklara karşı daha müdahaleci oldum?	Evet	93	22
	Kısmen	155	36.7
	Hayır	174	41.2
Sürekli evde olmaları onlarla daha fazla çatışma yaşamama neden oluyor?	Evet	70	16.6
	Kısmen	157	37.2
	Hayır	196	46.2
Salgın süreci aile içi iletişim sorunları yaşamamıza neden oluyor?	Evet	38	9
	Kısmen	130	30.8
	Hayır	254	60.2
Salgın süreci ebeveyn olarak çocuklara tutumumu olumsuz etkiliyor?	Evet	40	9.5
	Kısmen	130	30.8
	Hayır	252	59.7
Bu sürecin çocuğumun gelişimini olumsuz etkileyeceğini düşünüyorum?	Evet	114	27
	Kısmen	177	41.9
	Hayır	131	31
Salgın süreci çocuğunuzun en fazla hangi gelişim alanını etkiliyor/etkileyecek?	Fiziksel Gelişim,	42	10
	Sos.-Duy. Gelişim	332	78.7
	Bilişsel Gelişim	44	10.4
	Dil Gelişimi	4	0.9

Araştırmaya katılan ebeveynlerin %40.5'i kendisini demokratik, %25.1 otoriter geriye kalanlar ise birbirine yakın oranda izin verici ve aşırı koruyucu olarak tanımladıkları; %59.7'sinin çocukların karşı tutumunun kısmen ya da tamamen değiştiği; %31.3'ünün bu süreçte daha izin verici, %28.9'unun ise aşırı koruyucu olduğu; ebeveynlerin %79.9'unun ise salgın sürecinde ebeveyn olarak tutumunun kısmen ya da tamamen değiştiği belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin %58.7'sinin çocuklara karşı daha müdahaleci olduğu;

%53.8'inin çocukların sürekli evde olması nedeni ile çatışmalarının arttığını; %39.8'i salgın sürecine bağlı olarak tamamen ya da kısmen aile içi iletişim sorunları yaşadıklarını; %41.3'ü salgın sürecinin çocuklara olan tutumunu olumsuz etkilediğini; %68.9'u çocuğunun gelişiminin olumsuz etkilendiğini; %78.7'si bu süreçte çocuğunun en çok sosyal-duygusal gelişim alanında etkilendiğini ifade etmiştir.

Tablo 3. Çocuklardaki Duygusal ve Davranışsal Durumları Değerlendirmeye Yönelik Sorulara Verilen Cevapların Dağılımı

Sorular	Cevaplar	f	%
Çocuğumun kişisel bakıma verdiği önem arttı	Evet	213	50.5
	Kısmen	136	32.2
	Hayır	70	16.6
Çocuğumun dijital ürünlere olan arttı	Evet	260	61.6
	Kısmen	117	27.7
	Hayır	45	10.7
Çocuklar arası/çocuk-ebeveyn çatışması arttı	Evet	75	17.8
	Kısmen	182	43.1
	Hayır	165	39.1
Çocuklarımda davranış sorunları arttı	Evet	56	13.3
	Kısmen	110	26.1
	Hayır	256	60.7
Çocuğumun okul/ders vs. ilgisi ve motivasyonu düştü	Evet	185	43.3
	Kısmen	169	40
	Hayır	68	16.1
Çocuğumda salgın ile ilgili kaygılar oluştuğunu gözlemliyorum	Evet	74	17.5
	Kısmen	200	47.4
	Hayır	148	35.1
Bu süreçte çocuğumun beslenmesi bozuldu	Evet	44	10.4
	Kısmen	82	19.4
	Hayır	296	70.1
Çocuğumla daha uzun süre birlikte olmak ilişkimizi olumlu yönde etkiledi	Evet	222	52.6
	Kısmen	142	33.6
	Hayır	58	13.7
Çocuğumun günlük rutini (Uyku süresi ve saati, yemek, ders ve oyun saati vs.)	Evet	279	66.1
	Kısmen	101	23.9
	Hayır	42	10
Çocuğumda akademik alana (kitap okuma, ders çalışma gibi) ilgisi olumsuz etkilendi	Evet	144	34.1
	Kısmen	165	39.1
	Hayır	113	26.8

Katılımcı ebeveynlerin çocuklarındaki duygusal ve davranışsal durumları değerlendirmeye yönelik sorulara verilen cevapların dağılımı incelendiğinde %82.7'si çocuğunun kişisel bakıma verdiği önemin arttığını; %89.3'ü çocuğunun teknolojik aletlere olan ilgisinin kısmen ya da tamamen arttığını; katılımcıların %43.1'i kısmen, %17.8'i ise tamamen salgın sürecinde çocuklar arası/çocuk-ebeveyn çatışması arttığını belirtmiştir. Katılımcı ebeveynlerin %39.4'ü çocuklarında davranış problemleri ortaya çıktığını; %83.3'ü çocuğunun okula/derse karşı ilgisinin düştüğünü; %47.4'ünün kısmen %17.5'inin ise tamamen çocuğunda salgın ile ilgili kaygılar oluştuğunu düşündükleri; %29.9'unun bir şekilde çocuğunun bu süreçte

beslenmesinin bozulduğunu ifade ettikleri anlaşılmıştır. Salgın sürecinde çocukları ile daha uzun birlikte olmanın ilişkilerini kısmen ya da tamamen olumlu etkilediğini söyleyen ebeveynlerin oranı %86.1 olurken; katılımcı ebeveynlerin %66.1'i tamamen, %23.9'u ise kısmen çocuğunun günlük rutininin bozulduğunu; katılımcıların %34.1'i tamamen, %39.1'i ise kısmen çocuğunda akademik alana olan ilginin olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir.

Yarı Yapılandırılmış Sorulardan Elde Edilen Bulgular

Ebeveynlerin Covid-19 salgınından dolayı çocuklarına yaklaşımlarında farklılık oluşturduğuna ilişkin soruya katılımcıların büyük bir kısmı yaklaşımlarında farklılıklar oluştuğunu ifade etmişlerdir. Bu farklılıkların önemli bir kısmı olumlu yönde olurken pandemi sürecinin getirdiği olumsuzluklarında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin aile içi ilişkilerde birbirlerine daha fazla zaman ayırdıkları, bu süreçte beraber geçirdikleri zaman zarfında bir birleriyle etkinlikler yaptıkları saptanmıştır. Ayrıca çocuklara daha şefkatli daha sabırlı davrandıkları hijyen noktasında çocuklarını daha çok bilinçlendirmeye çalıştıkları anlaşılmıştır.

Katılımcılardan 8/E “Pandemi başladığından beri çocuklarımla biraz daha fazla zaman ayırmış oldum. Aynı şekilde eşimle de daha fazla vakit geçirmiş olduk. Ayrıca çocuklarımızın ev ödevleri veyahut çocuğumun boş zamanlarda yaptığı etkinlikleri birlikte yapma şansı elde ettik.” şeklinde görüş bildirirken 9/E “Daha sabırlı daha şefkatli olduğumu düşünüyorum.” demiştir. 10/K ise “Evet oldu. Hijyen açısından el yıkama noktasında ve diğer temizlik konularında dikkatli olmaya çalıştım.” şeklindeki görüşle hijyene yapılan vurguyu belirtmiştir.

Salgın sürecinin getirdiği olumsuzluklara bakıldığında ise çocukların zorunlu bir şekilde evde zaman geçirmeleri ebeveyn çocuk çatışmalarını arttırdığı, süreçle birlikte evde düzenin zedelendiği ekran önünde geçen sürenin fazlalaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bununla ilgili olarak; katılımcılardan 7/K “Uzun zaman sonra tekrar bir araya geldik. Bu süreçte zor alışmalar yaşadığımız oldu. Tabii ki çocukların daha fazla şeylerini görmezden gelme durumunda kaldım anne olarak evin gizli idarecisi olmak bunu gerektiriyor” derken, katılımcı 2/K “Çocuklarıma karşı bıkkınlık oluştu, istekleri bitmiyor düzenimiz bozuldu” diyerek sürecin getirdiği olumsuzlukları dile getirmiştir. Katılımcılardan bir kısmı ise herhangi bir değişiklik olmadığını aynı şekilde çocuğa yaklaşımlarına devam ettiklerini dile getirmiştir.

Salgından dolayı çocuğunuzu veya kendinizi kısıtladığımız alan oldu mu varsa nelerdir? Sorusuna alınan yanıtlar incelendiğinde bu soruya katılımcıların çoğunun çocukların dış çevreden yoksun kaldıkları şeklinde cevap verdikleri görülmüştür. Özellikle park, bahçe, oyun ve eğlence merkezlerinden yoksun kaldıkları çocuklarının akraba ziyaretlerini

gerçekleştiremediklerinden dolayı üzgün oldukları ve en önemlisi okul ortamından yoksun kalmaktan kaynaklanan sorunlar bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bununla ilgili olarak katılımcılardan 8/K ‘Evet salgının ilk aylarında çok daha yoğun olarak beraber AVM oyun alanları parklar dışarda yemek yeme faaliyetleri sosyal aktivitelerin tamamını kısıtladık’’ derken çocukların okuldan kısıtlandığını belirten 6/E Katılımcısı ‘‘Evet oldu. Çocuklar okula gidemediler. Bu onlar için en büyük kısıtlama oldu. Pandemiden dolayı dışarıya da çıkamadıkları için özgürlükleri kısıtlandı. Yani genel olarak ilgi alanları kısıtlanmış oldu.’’ şeklinde görüş bildirmişlerdir. Çocukların oyun ortamından ve arkadaşlarından uzak kalması ile ilgili olarak katılımcı 10/K ise ‘‘Çocuklarımızı dışarıya çıkma noktasında kısıtladık. Okul arkadaşlarıyla görüşemediler bu onlar için sıkıntı oluşturdu. Oyun ortamlarından kısıtlandılar.’’ şeklinde görüş bildirmiştir

Salgın dolayısıyla evde kalan çocukların aktiviteleri hangi alanlarda yoğunlaştı? Sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde; salgın dolayısıyla evde yoğunlaşılacak aktivitelere bakıldığında farklı türden aktivitelerin varlığına rastlanılmaktadır. Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplarda çocukların bilişsel gelişimine yönelik etkinliklerin öne çıktığı bu bağlamda çocuklarla kitap okuma faaliyetlerinin yapıldığı, eğlenceli zekâ oyunlarının oynandığı bulmacaların çözüldüğü genel olarak kişisel gelişime yönelik faaliyetlerin yapıldığı vurgulanmaktadır. Çocukların sosyal duygusal ve motor gelişimlerine yönelik oyunların oynandığı, ev işlerine yardımcı oldukları, sanat etkinliği kapsamında beraber resim, boyama gibi faaliyetler yapıldığı anlaşılmıştır. Bunun yanında salgın sürecinin dijital araç ve gereçlerin(televizyon, bilgisayar, tablet, akıllı telefon) yoğun bir biçimde kullanıldığı yönündeki ifadeler ise dikkat çeken diğer hususlardandır. Bu konuda görüş belirten 7/E katılımcısı ‘‘Çocuklarla resim çiziyorduk, farklı materyaller kullanarak oyuncaklar yaptık, internette eğlenceli uygulamalar kullanıldı.’’ derken katılımcı 5/K ‘‘Ailecek oyunlar oynadık. Kitap okuma saatlerimiz arttı. Evde sorumluluklar paylaşıldı herkesin üzerine düşeni yapması istenildi.’’ Şeklinde görüş bildirmiştir. Dijital bağımlılığa vurgu yapan katılımcı 2/E ise ‘‘çocuk bu süreçte eskisinden çok daha fazla televizyon bağımlısı oldu telefonla oyun oynama sıklığı aşırı arttı ev içi oyunlar oynadık ama yetersiz kaldı.’’ diyerek teknolojiye olan ilginin arttığını ifade etmiştir.

Salgın sürecinin çocukların gelişimi üzerine etkisiyle ilgili soruya verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların tamamına yakınının sürecin olumsuz etkileri olacağını ifade etmişlerdir. Çocukların sosyal ve duygusal gelişim başta olmak üzere fiziksel ve zihinsel gelişim alanlarında negatif bir etki bırakacağı katılımcılar tarafından vurgulanan hususlardandır. Kaygı duyulan önemli bir diğer konu ise, akademik açıdan bir gerileme

sürecinin başlaması ve bunun telafi edilemeyecek sorunlar ortaya çıkarması şeklindedir. Cevaplara bakıldığında 1/K katılımcısı “Arkadaş ortamından biraz soyutlandığı için kendini ifade etme noktasından sıkıntılar yaşamaya başladı, ayrıca okuldaki disiplini evde sağlayamadığımız için derslerine karşı ilgisiz olmaya başladı.” İfadesiyle evde oluşan sorunlara değinmiştir. Evde hareketsiz kalan çocukların fiziksel gelişimine zarar vereceği ayrıca akademik gerilemeyi tetikleyeceğine ilişkin katılımcı 4/K “Fiziksel ve zihinsel açıdan olumsuz etkileneceklerini düşünüyorum. Çünkü çocukların evde hareket fırsatı bulamamasından dolayı fiziksel olarak etkileneceklerini düşünüyorum. Zihinsel olarak ise okuldan yoksun kalmalarının onların akademik başarısına olumsuz katkı sağlayacağını söyleyebilirim” demiştir. Konuyla ilgili katılımcı 3/K ise “Evet olacağına inanıyorum. Çocuklarım psikolojik olarak bu süreçten etkileneceklerini tahmin ediyorum. Akademik olarak olumsuz yansımalarının olacağını düşünüyorum. Sosyal açıdan da olumsuz etkilendiler.” İfadesiyle sürecin çocuk üzerindeki çok boyutlu etkilerine odaklanmıştır.

Salgına bağlı olarak aile içerisinde oluşan yeni süreç aile içi iletişime ne tür etkisi oldu? Sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde genel olarak ailelerin bu süreçten olumlu etkilendikleri, aile içi bağların güçlendiğine yönelik görüşlerin hâkim olduğu bunun aksine az sayıda katılımcı, sürecin uzamasına bağlı olarak çocuklarda tahammülsüzlüğün arttığı nadiren değişen bir durumun olmadığı yönünde görüş belirten katılımcıların olduğu da görülmektedir. Bu konudaki görüşlere bakıldığında; Katılımcı 6/K “Bu anlamda ailenin birbirine kenetlenmesi arttı. Beraber vakit geçirme imkânı arttı. Bu açıdan güzel oldu.” İfadesini kullanırken, 8/E katılımcısı ise “Bizim için olumlu sonuçları oldu çok uzun zamandır bütün aile bir arada bu kadar çok vakit geçirip beraber sıkılıp beraber çözüm üretmemiştik” şeklindeki ifadelerle aile üyelerinin bir arada bulunmasının faydalarına değinilmiştir.

Ebeveynler ile yapılan nitel görüşmeler genel olarak değerlendirildiğinde salgın sürecinin getirdiği farklı sonuçlar bulunmaktadır. Bu süreçte aile üyelerinin daha çok bir arada bulunduğu, çocuklarla beraber planlı etkinlikler yapıldığı, aile ilişkilerini değişik boyutlarda etkilediği sonucuna varılmıştır. Olumsuz sonuçlarına bakıldığında ise evde uzun süre kalan çocukların sosyal ve duygusal gelişim alanı başta olmak üzere olumsuz etkilendikleri, fiziksel aktivitelerden uzak kaldıkları ve akademik açıdan geriledikleri vurgulanmıştır. Ayrıca teknolojik aletlere bağımlılık derecesinde vakit ayırma ulaşılan diğer sonuçlardandır.

TARTIŞMA

Araştırmadan elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde; ebeveynlerin büyük çoğunluğunda salgın sürecinde ebeveyn tutumlarında değişim olduğu, bu değişimin başlangıçta

ebeveynlerin genelde kendisini demokratik ve otoriter az bir grubun ise izin verici ve aşırı koruyucu olarak tanımlarken salgın sürecinin etkisi ile % 59.7'sinin çocuklarına karşı tutumunun kısmen ya da tamamen değiştiği, % 31.3'ünün bu süreçte daha izin verici, % 28.9'unun ise aşırı koruyucu olduğu; ebeveynlerin % 79.9'unun ise salgın sürecinde ebeveyn olarak tutumunun kısmen ya da tamamen olumsuz etkilendiği belirlenmiştir. Katılımcılarla yapılan nitel görüşmelerde de ebeveyn tutumlarında değişim ortaya çıktığı, bu değişimin daha koruyucu olma yönünde olduğu belirlenmiştir. Salgın sürecinde aile içerisinde birlikte geçirilen sürenin artması ile ebeveynlerin daha müdahaleci olduğu, bu durumun ev içi çatışmaları arttırdığı, bazı ailelerde aile içi ilişkilere olumlu yansımalar olsa da kısmen aile içi sorunları arttırdığı belirlenmiştir. Ebeveyn tutumları ile ilgili olarak alınan cevaplarda anne ve babaların salgın sürecinin getirdiği belirsizlik ve korku ile birlikte normal bir tutum sergileyemedikleri ve sürecin ebeveynleri daha hassas bir hale dönüştürdüğü değerlendirilmiştir. Pandemi sürecinin oluşturduğu yeni yaşam biçimi, çocukların okullardan uzak kalması ve dış mekândan uzaklaşması ailelerin çocuklara yönelik ev içi toleransını olumlu yönde değiştirdiği düşünülmektedir. Okul ve arkadaş ortamı kalmayan çocuklar açısından tek seçeneğin ev ve aile olması, ebeveynlerinde tutumunu değiştirdiği, bir taraftan daha izin verici bir hal alırken diğer taraftan salgın tehlikesi dikkate alınarak daha koruyucu bir tutuma sürüklendiği değerlendirilmektedir.

Pandemi sürecinin ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerine etkisi ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda; ebeveynlerin çocuk bakımı için ayırdıkları sürenin arttığı, ebeveynlerin çocuklara karşı tutumlarında değişiklikler olduğu, çocuklara karşı tutumlarının olumsuz anlamda etkilendiği bildirilmektedir (Çelebi, 2020; Döğer ve Kılınç; 2021; Lee, 2020; Usta ve Gökcan, 2020; Uzun, Karaca, ve Metin, 2021).

Salgın sürecinin çocuklar üzerinde çok boyutlu etkileri olduğunu elde edilen verilerle ortaya koyan katılımcıların özellikle çocukların sosyal-duygusal gelişim alanı, fiziksel gelişim alanı ve akademik alandaki gelişimlerinin olumsuz etkilendiğini düşündükleri belirlenmiştir. Pandemi sürecinde ortaya çıkan kısıtlamaların en fazla çocukları etkilediği, eğitim süreçlerinin okul ortamından ev ortamına taşındığı ve buna bağlı olarak sosyal yaşamları fazlası ile sınırlanmıştır. Akran etkileşimleri sınırlanan çocuklarda sosyal ve duygusal problemler yaşamaları beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir. Eğitim sürecinin yüz yüze eğitimden online eğitime dönüşmesi de akademik anlamda sürecin çocuklara yansıyan olumsuz yönü olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında çocuklarda fiziksel aktivitelerde sınırlanmıştır. Pandemi sürecinin çocuk ve ergenlerin sosyal ve duygusal açıdan olumsuz etkilediği (Türk, Kul, ve Kılınç, 2021), çocuklarda duygusal ve davranışsal problemler ortaya çıkardığı (Döğer

ve Kılınç, 2021; Tarkoçin, Alagöz, ve Boğa, 2020), uzaktan eğitim sürecindeki alt yapı eksiklikleri ve teknik yetersizliklerin çocukların eğitim sürecini olumsuz etkilediği bildirilmektedir (Başaran, Doğan, Karaoğlu, ve Şahin 2020; Yurtbakan ve Akyıldız, 2020).

Salgın sürecinin çocuklardaki duygusal ve davranışsal etkilerine bakıldığında çocukların kişisel bakıma verdiği önemin arttığı, teknolojik aletlerin kullanımı ve bu aletlere olan ilginin arttığı, çocuklarda çeşitli davranış problemlerinin ortaya çıktığı, çocuklarda okula ve akademik alana karşı ilgisinin azaldığı belirlenmiştir. Salgının ortaya çıkardığı olağanüstü durum ailelerin çocuk bakımı konusundaki yetersizliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuş, buna bağlı olarak da çocukların ailelerinde yönlendirmesi ile teknolojik aletler ile olan ilişkisi artmış hatta problemleri ortaya çıkarmıştır (Jiao vd., 2020; Toran, Sak, Xu, Şahin-Sak, ve Yu, 2021; Weir, 2020).

Elde edilen sonuçlar incelendiğinde salgın sürecinin çocukların beslenmesi üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve çocukların günlük rutinlerinin bozulduğu anlaşılmıştır. Pandemi süreci ile birlikte ortaya çıkan belirsizlikler, okulların kapanması, sosyal yaşamın sınırlanması başta çocuklar olmak üzere tüm bireylerin günlük rutinlerini, uyku düzenlerini, beslenme biçimlerini doğal olarak değiştirmiştir. Yapılan farklı çalışmalarda pandemi sürecinin insanların yaşam düzenini etkilediği, günlük rutinlerini bozduğu ortaya konulmuştur (Çelebi, 2020; Döğer ve Kılıç, 2021; Toran vd., 2021). Sonuçlarından farklı olarak bazı ebeveynler pandemi süreci ile birlikte çocuklarını daha fazla denetim altında tutabildikleri için beslenme problemlerini çözebildiklerine yönelik sonuçlarda bulunmaktadır (Tarkoçin vd., 2020).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular genel olarak incelendiğinde salgın sürecinin ebeveynlerin tutumlarını ve aile içi ilişkileri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği, pandemi sürecinin çocukların farklı gelişim alanları üzerinde etkileri olduğu, aile içi ilişkilerde çatışmayı arttırdığı, çocuklarda duygusal ve davranışsal problemler oluşturduğu belirlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bu bulgular doğrultusunda;

Pandemi sürecinin devam ettiği dikkate alınarak sürecin ebeveynler üzerindeki detaylı etkilerinin araştırmak,

Ebeveynlere bu süreçte rehberlik edebilecek ve istediklerinde ulaşabilecekleri danışma mekanizmaları oluşturmak,

Sürecin çocuklar üzerinde sosyal-duygusal ve fiziksel alanlardaki etkileri dikkate alınarak çocukların sosyal etkileşimlerini ve fiziksel aktivitelerini düzenlemeye yönelik çalışmalar yapmak,

Sürecin çocukların günlük yaşamı üzerindeki etkilerini kontrol edebilmek için ev içi düzenlemeler konusunda ebeveynlere yönelik içerikler üretmek,

Sürecin çocuklardaki duygusal ve davranışsal etkilerini dönemsel olarak ele alacak çalışmalar yapmak önerilmektedir.

Teşekkür: Araştırma kapsamında katkı sağlayan tüm ebeveynlere teşekkür ederiz.

Çıkar İlişkisi: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar ilişkisi bulunmamaktadır.

Not: Bu çalışma VIIIth International Eurasian Educational Research Congress (EJER) 2020 'de sözel bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Akoğlu, G., Karaaslan, B. T. (2020). COVID-19 ve İzolasyon Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Olası Psikososyal Etkileri. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 99-103.
- Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E., Şahin, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 368-397.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Erkan-Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri (1.Basım)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cohen, L., Monon, L., Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*, London and New York: Taylor & Francis Group.
- Çaykuş, E. T., Çaykuş, T. M. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde çocukların psikolojik dayanıklılığını güçlendirme yolları: ailelere, öğretmenlere ve ruh sağlığı uzmanlarına öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 95-113.
- Çelebi, G. Y. (2020). COVID 19 salgınına ilişkin tepkilerin psikolojik sağlamlık açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 471-483.
- Di Giuseppe, M., Miniati, M., Miccoli, M., Ciacchini, R., Orrù, G., Lo Sterzo, R., ...Conversano, C. (2020). Defensive responses to stressful life events associated with cancer diagnosis. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, 8(1), 1-22.
- Doğan, Y. (2007). "İlköğretim çağındaki 10-14 yaş grubu öğrencilerinin gelişim özellikleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (13), 155-187.
- Döğer, S. S., Kılınç, F. E. (2021). 4-6 Yaş Çocuğa Sahip Ailelerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukları İle İletişimlerinin İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 480-496.
- Dünya Sağlık Örgütü (2020). *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*. 7 Ekim 2020 tarihinde https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 adresinden erişildi.
- Jiao, M. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, F. S., Jiao, F. Y., Mantovani, M. P. Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the covid-19 epidemic. *The Journal of Pediatric*, 221, 264-266.

- Kandır, A., Alpan, U. Y. (2008). "Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.
- Karadağ, A. A., Mutlu, S., Sayın, Ş. (2012). "Okul bahçelerinin oyun alanı olarak değeri: Düzce kenti örneği", *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, 8(2), 45-56.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Lee, J. (2020). *Mental health effects of school closures during covid-19*. *Lancet Child Adolescent Health*, 4(6), 421.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2020). 27 Nisan 2020 tarihinde <https://www.meb.gov.tr/ozel-kurslar-da-16-30-martta-tatil/haber/20508/tr> adresinden erişildi.
- Özdemir Ö., Pala A. (2020). *Çocuklarda COVID-19 Enfeksiyonunun Tanısı, Tedavisi ve Korunma Yolları*, *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 1 (Özel Sayı), 14-21.
- Palut, B. (2008). *Düşünme Stilleri ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 1-11.
- Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2015). *Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi*. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. 5. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tarkoçin, S., Alagöz, N., Boğa, E. (2020). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Pandemi Sürecinde (COVID-19) Davranış Değişiklikleri ve Farkındalık Düzeylerinin Anne Görüşlerine Başvurularak İncelenmesi*. *Electronic Turkish Studies*, 15(6), 1017-1036.
- Toran, M., Sak, R., Xu, Y., Şahin-Sak, İ. T., Yu, Y. (2021). *Parents and children during the COVID-19 quarantine process: Experiences from Turkey and China*. *Journal of Early Childhood Research*, 19(1), 21-39.
- Türk, F., Kul, A., Kılınç, E. (2021). *Depression-anxiety and coping strategies of adolescents during the Covid-19 pandemic*. *Turkish Journal of Education*, 10(2), 58-75.
- Uğraş Dikmen A., Kına H.M., Özkan S., İlhan M.N. (2020). "COVID-19 Epidemiyolojisi: Pandemiden Ne Öğrendik", *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 1 (Özel Sayı), 29-36.
- UNICEF (2020). *Anne babalara Koronavirüs (COVID-19) salgını sırasında uygulayabilecekleri öneriler*. 7 Ekim 2020 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/anne-babalara-koronavir%C3%BCs-covid-19-salg%C4%B1n%C4%B1-s%C4%B1ras%C4%B1nda-uygulayabilecekleri-%C3%B6neriler> adresinden erişildi.
- Usta, S. Y., Gökcan, H. N. (2015). *Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19*. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 187-206.
- Uzun, H., Karaca, N. H., Metin, Ş. (2021). *Assesment of parent-child relationship in Covid-19 pandemic*. *Children and Youth Services Review*, 120. 1-11.
- Uzuner, Y. (1999). *Niteliksel Araştırma Yaklaşımı*, Ed.: A. A. Bir, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., Ho, R. C. (2020). *Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1-25.
- Weir, K. (2020). *Life after covid-19: making space for growth*. *American Psychological Association*, 51 (4).

Yıldırım, A., Şimşek H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (7. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurtbakan, E., Akyıldız, S. (2020). Sınıf öğretmenleri, ilkokul öğrencileri ve ebeveynlerin Covid-19 izolasyon döneminde uygulanan uzaktan eğitim faaliyetleri hakkındaki görüşleri. Electronic Turkish Studies, 15 (6), 949-977.